

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Perheoikeuden uudistuminen ja vaikutukset lapsen asemaan

Salaja, Minna-Maija
Silvonen, Erja

2016 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Perheoikeuden uudistuminen ja vaikutukset lapsen asemaan

Minna-Maija Salaja
Erja Silvonon
Liiketalous
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2016

Minna-Maija Salaja, Erja Silvonen

Perheoikeuden uudistuminen ja vaikutukset lapsen asemaan

Vuosi	2016	Sivumäärä	36
-------	------	-----------	----

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tarkastella perheoikeuden nykytilaa ja merkittävimpiä muutoksia. Työssä selvitettiin miksi on tarve säädellä perheeseen liittyviä lakeja ja mitä ongelmia uudistuksissa pyritään ratkaisemaan. Aihetta tarkasteltiin erityisesti lapsen aseman parantamisen kannalta. Perheen rakenne on muuttunut ja erityisesti avoliitot ovat lisääntyneet, jonka takia nyt lakia uudistetaan vastaamaan paremmin yhteiskunnan tarpeita. Tavoitteena on selkeä tutkimus perhelain uudistamisesta niin, että se on helposti ymmärrettävä ja siitä saa kattavan kuvan aiheesta.

Teoriaosuuden tietolähteenä käytettiin perheoikeuteen liittyvää kirjallisuutta, voimassa olevia sekä vanhoja lakeja, asiantuntijalausuntoja sekä hallituksen esityksiä. Tutkimusosuudessa tarkasteltiin Korkeimman oikeuden ratkaisua 2015:59, jonka asianosaista haastateltiin oikeusprosessin kulusta sekä isyyslain uudistuksesta. Haastattelun perusteella tehtiin taulukko oikeusprosessin vaiheista. Tutkimuksessa arvioitiin miten tarkasteltu tapaus olisi ratkaistu uuden lain mukaan.

Tutkimuksessa löydettiin oikeustapauksen avulla voimassa olevan isyyslain epäkohtia. Haastateltu asianosainen toi esille omakohtaisia kokemuksia oikeusprosessista sekä siitä kuinka isyyslaki ei vastaa nykyajan perhemallia.

Lopputuloksena opinnäytetyössä on kuvaus perhelain nykytilasta, tulevista uudistuksista sekä oikeustapauksesta, joka ratkaistiin ennen isyyslain uudistusta. Opinnäytetyön tutkimusosassa vertaillaan uutta ja vanhaa lakia keskenään. Perhelain uudistukset koskevat useita ihmisiä jossain vaiheessa elämää ja lisäksi uudistukset vaikuttavat vahvasti lapsen asemaan.

Asiasanat: Isyyslaki, perheoikeus, lain uudistaminen

Minna-Maija Salaja, Erja Silvonen

The reforming of family law and effects on child`s status

Year	2016	Pages	36
------	------	-------	----

The purpose of this thesis was to study the current state of family law and the most significant changes. The thesis studies the reason of a need to regulate laws regarding family and what problems the reforming tries to solve. The subject was studied especially regarding the improvements of child`s status. The structure of family has been changed and especially domestic relationships have been increased and laws are reformed to match better the needs of society. The goal of the thesis was a clear research of the reforming of family law so that it is easy to understand and it gives a wide image of the subject.

The data for the theory part was literature about family laws, valid and outdated laws, statements of experts and Government Bills to the Parliament. The research part studies supreme court`s decision 2015:59. The complainant of the case was interviewed regarding of the progress of the legal process and reforming of the Paternity Act. Based on the interview there were made figure of the different stages of the legal process. The research studied how the case would have been solved dispensing reformed law.

In the research there were found disadvantages of the Paternity Act by studying the legal case. The interviewed complainant brought up personal experiences of the process and that how the Paternity Act does not correspond to the modern family forms.

The result of the thesis is description of the current state of family law, upcoming reformations and the case which was solved before the reform of the Paternity Act. In the research of the thesis new and old law are compared to each other. The reformations of the family law concerns many people at some point of their lives and also the reformations effect strongly on child`s status.

Keywords: paternity act, family law, reforming of the law

Laki- ja lyhenneluettelo

Adoptiol	Adoptiolaki 22/2012
AL	Avoliittolaki 13.6.1929/234
IsyysL	Isyyslaki 5.9.1975/700 Isyyslaki 13.1.2015/11
KKO	Korkein oikeus
OK	Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4
RekParL	Laki rekisteröidystä parisuhteesta 9.11.2001/950

Muut oikeudelliset lähteet

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 § muuttamisesta (HE 198/2008)

Hallituksen esitys eduskunnalle isyyslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 91/2014)

Hallituksen esitys eduskunnalle eräksi avioliittolain muutoksen edellyttämiksi lainmuutoksiksi (HE 65/2015)

Hallituksen esitys eduskunnalle perinnönjaon oikaisua ja omaisuuden palautusvelvollisuutta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 72/2015)

Lakivaliokunnan mietintö (14/2014 vp)

Kansalaisaloite eduskunnalle avioliittolain, rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain ja transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain muuttamisesta (KAA 3/2013 vp)

Oikeustapaukset

Korkeimman oikeuden ratkaisu 2015:59

Sisällys

Laki- ja lyhenneluettelo	5
1 Johdanto	7
2 Yhteiskunnallinen tilaus perhettä säätelevän lain uudistamiseen	7
3 Perheoikeuden nykytila	8
3.1 Laki rekisteröidystä parisuhteesta ja lapsen asema	8
3.1.1 Perheen sisäinen adoptio	9
3.2 Isyyslain nykytila	10
3.2.1 Isyysolettama	11
3.2.2 Isyyden selvittäminen	11
3.2.3 Isyyden tunnustaminen	12
3.2.4 Isyyden vahvistaminen tuomioistuimessa	13
3.2.5 Isyyden kumoaminen	15
4 Perheoikeuden lakiuudistukset	16
4.1 Tasa-arvoinen avioliittolaki vanhemmuuden kannalta	16
4.1.1 Yhteinen adoptio	17
4.1.2 Lapsen aseman parantuminen tasa-arvoisen avioliittolain myötä	18
4.2 Isyyslain keskeiset uudistukset	19
4.2.1 Isyysolettaman laajentaminen	19
4.2.2 Isyyden tunnustaminen ennen syntymää	20
4.2.3 Äidin vastustusoikeuden poistaminen	21
4.2.4 Isyyden vahvistaminen kanteella ja aviomiehen isyyden kumoaminen	22
4.2.5 Ennen isyyslain voimaantuloa syntyneiden asema	23
5 Mikael Jämsäsen oikeustapa	25
5.1 Asian taustaa	25
5.2 Oikeusprosessin eteneminen	26
5.2.1 Oikeusprosessin ensimmäinen vaihe	26
5.2.2 Oikeusprosessin toinen vaihe	27
5.3 Korkeimman oikeuden ratkaisu voimassa olevan isyyslain mukaan	28
5.4 Ratkaisu uuden isyyslain mukaan	30
6 Johtopäätökset	31
Lähteet	34
Kuviot	35
Liitteet	36

1 Johdanto

Perheeseen liittyviä lakeja ollaan uudistamassa, sillä nykyiset lait eivät enää vastaa nykyaikaa ja erilaisia perhemuotoja. Keskeisimmät perhettä säätelevät lait ovat isyyslaki ja avioliittolaki, joissa ei ole tarpeeksi huomioitu lisääntyneitä avoliittoja ja sateenkariperheitä. Lakien uudistamisella pyritään parantamaan vanhempien välistä tasa-arvoa sekä lapsen oikeuksien toteutumista.

Opinnäytetyön aihe on rajattu siten, että työssä keskitytään lapsen asemaan ja lakiuudistuksiin, joilla sitä pyritään parantamaan. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää perheoikeuden merkittävimmät uudistukset ja tutkia niitä oikeustapauksen avulla. Tutkimuskysymyksinä ovat ”Mitä perheoikeuden uudistamisella pyritään parantamaan?” ja ”Miten perheoikeuden uudistukset parantavat lapsen asemaa?”.

Opinnäytetyö on jaettu teoria- sekä tutkimusosioon. Teoriaosuudessa tarkastellaan ensin perheoikeuden nykytilaa ja siihen liittyviä keskeisimpiä lakeja, jotka ovat laki rekisteröidystä parisuhteesta (9.11.2001/950) sekä voimassa oleva isyyslaki (5.9.1975/700). Seuraavaksi tarkastellaan perheoikeuden merkittävimpiä uudistuksia joita ovat tasa-arvoinen avioliittolaki ja uusi isyyslaki (13.1.2015/11). Tutkimusosuudessa tarkastellaan Korkeimman oikeuden ratkaisua 2015:59. Tapauksessa on käsitelty edunvalvojan sijaisen määräämistä koskevaa asiaa, jossa maistraatti nosti kanteen käräjäoikeuteen biologisena isänä itseään pitävän miehen puolesta. Tutkimukseen on haastateltu tapauksen asianosaista Mikael Jämsästä. Tutkimuksessa pohdittiin sitä, mikä ratkaisu olisi ollut, jos siinä olisi sovellettu uutta isyyslakia.

Opinnäytetyön tekeminen aloitettiin, kun vanha isyyslaki oli vielä voimassa. Työssä käytetään isyyslaista (5.9.1975/700) nimitystä voimassa oleva isyyslaki ja 1.1.2016 voimaan tulleesta isyyslaista käytetään nimitystä uusi isyyslaki.

2 Yhteiskunnallinen tilaus perhettä säätelevän lain uudistamiseen

Perhelainsäädännön merkittävimmät tulevat uudistukset ovat uusi isyyslaki ja tasa-arvoinen avioliittolaki. Perhemallit ovat jatkuvasti kehittyneet ja perheessä tapahtuneet muutokset ovat yhteydessä myös sukupuolten tasa-arvon kehitykseen. Perhekokonaisuuden varaan rakennettu lainsäädäntö ei enää riitä turvaamaan perheenjäsenten ihmisoikeuksia.¹

¹ Nieminen 2014, 110.

2000-luvulla perheiden moninaisuuden tunnustaminen on edennyt Suomessa ja perinteisen ydinperheen ja avioliiton rinnalla ovat yleistyneet sateenkaariperheet ja sukupuolineutraalit avioliitot. Avioliittojen lainsäädäntöä uudistettiin merkittävästi vuonna 2011, jolloin tuli voimaan laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta. Lailla pyritään takaamaan avopuolisoiden oikeudellista asemaa avioliiton päättyessä ja se on sukupuolineutraali. Vuonna 2009 tuli voimaan lakiuudistus koskien lakia rekisteröidystä parisuhteesta, joka mahdollisti parisuhteen toisen osapuolen lapsen adoptoimisen.² Kansalaisaloitteen (KAA 3/2013 vp) mukaan tasa-arvoisen avioliiton puuttuminen ylläpitää epätasa-arvoa ja samaa sukupuolta olevien parien asettamista eriarvoiseen asemaan. Nykyinen lainsäädäntö ei takaa lapsen oikeutta kahteen vanhempaan.

Hallituksen esityksen (HE 91/2014) mukaan isyyslain uudistamiselle on tarvetta, koska nykyisen lain säätämisen jälkeen on tapahtunut monia yhteiskunnallisia muutoksia, jotka vaikuttavat lain soveltamiseen. Nykyisen isyyslain voimaantulon jälkeen avioliitot ovat yleistyneet ja avioliitoissa syntyneiden lasten määrä on kasvanut merkittävästi. Lisäksi isyyden tutkimusmenetelmät ovat kehittyneet ja oikeudenkäyntiä koskevat säännökset ovat muuttuneet. Lainsäätämisympäristöön on vaikuttanut merkittävästi Suomen sitoutuminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen.

3 Perheoikeuden nykytila

Perhettä säätelevän lainsäädännön merkittävimmät lait ovat lakirekisteröidystä parisuhteesta (9.11.2001/950) ja isyyslaki (5.9.1975/700). Laki rekisteröidystä parisuhteesta säätelee samaa sukupuolta olevien parien rekisteröimistä ja sen oikeusvaikutuksia. Isyyslaki on yhteinen kokonaisuus lasta koskevasta lainsäädännöstä, jolla on pyritty parantamaan lasten yhdenvertaista asemaa syntyperästä huolimatta.

3.1 Laki rekisteröidystä parisuhteesta ja lapsen asema

Laki rekisteröidystä parisuhteesta (9.11.2001/950) tuli voimaan vuonna 2002. Sen mukaan kahden samaa sukupuolta olevan parisuhde voidaan rekisteröidä, jos he ovat molemmat täytäneet 18 vuotta ja kumpikaan osapuolista ei ole jo rekisteröidyssä parisuhteessa tai avioliitossa. Parisuhteen rekisteröiminen toimitetaan siten, että parisuhteen osapuolet allekirjoittavat rekisteröintiä tarkoittavan asiakirjan siviilivihkimisen toimittamiseen oikeutetun viranomaisen läsnä ollessa, joka myös vahvistaa rekisteröinnin allekirjoituksellaan.

² Nieminen 2010, 97.

Vuonna 2012 yli 4 500 naista ja miestä eli rekisteröidyssä parisuhteessa. Noin joka viidennellä rekisteröidyssä parisuhteessa olevalla parilla oli myös lapsia. Lapsiperheiden määrä rekisteröidyssä parisuhteissa on lisääntynyt erityisesti naisten välisissä rekisteröidyssä parisuhteissa.³

Suomen lainsäädännön mukaan avioliitto on mahdollista solmia ainoastaan miehen ja naisen välillä. Lakiin on tulossa muutos ja tasa-arvoisesta avioliittolaista kerrotaan lisää kappaleessa 6. Muissa Pohjoismaissa avioliitto on jo mahdollista myös samaa sukupuolta oleville pareille. Suomessa avioliiton sijaan samaa sukupuolta olevat parit voivat rekisteröidä parisuhteensa. Parisuhteen rekisteröiminen tuo samoja oikeusvaikutuksia kuin avioliitto, mutta merkittävimmät poikkeukset avioliittoon verrattuna liittyvät isyyteen, adoptioon ja nimilakiin. Rekisteröityyn parisuhteeseen ei esimerkiksi sovelleta isyysolettaa avioliiton perusteella eivätkä parit voi ottaa yhteistä sukunimeä.⁴

Adoptiolain 2 luvun mukaan yhteisadoptio on mahdollista ainoastaan aviopuolisoille. Näin ollen rekisteröidyssä parisuhteessa olevilla pareilla ei ole mahdollisuutta yhteisadoptioon. Yhteisadoptioon sijaan perheen sisäinen adoptio on mahdollista. Perheen sisäisen adoption seurauksena lapsi saa adoptiovanhempaansa perintöoikeuden ja parisuhteen purkautuessa pois muuttava vanhempi tai adoptiovanhempi voidaan velvoittaa maksamaan elatusmaksua.⁵ Vuonna 2012 sateenkaariperheiden perheen sisäisiä adoptioita oli yhteensä 90 kappaletta.⁶

3.1.1 Perheen sisäinen adoptio

Hallituksen esityksessä (HE 198/2008) ehdotettiin, että rekisteröidystä parisuhteesta annettua lakia muutetaan niin, että rekisteröidyn parisuhteen osapuolille annettaisiin mahdollisuus adoptoida puolisonsa lapsi. Muutos tuli voimaan vuonna 2009. Perheen sisäisen adoption kautta lapsesta tulee rekisteröidyn parin yhteinen lapsi. HE 198/2008 mukaan perheen sisäisellä adoptiolla tarkoitettiin aikaisemmin sitä, että avioliiton aikana aviopuoliso adoptoi puolisonsa lapsen tai avioliiton päätyttyä puolison kuoleman johdosta toinen puoliso ottaa ottopapsekseen puolisonsa lapsen. Ennen lain muutosta rekisteröidyssä parisuhteessa puoliso ei voinut adoptoida puolisonsa lasta, sillä seurauksella, että lasta pidettäisiin parin yhteisenä lapsena. HE 198/2008 yksi tärkeimmistä tavoitteista on lapsen, joka asuu rekisteröidyn parin perheessä, oikeudellisen aseman parantaminen. HE 198/2008 katsottiin, että rekisteröidyn

³ Tilastokeskus 2013, Sateenkaariperheet tuovat väriä tilastoihin.

⁴ Kangas 2013, 239.

⁵ Kangas 2013, 87.

⁶ Tilastokeskus 2013.

parisuhteen perheessä elävä lapsi kokisi elävänsä perheessä joka on myös yhteiskunnan mukaan hyväksytty, jos perheen sisäinen adoptio olisi mahdollinen myös rekisteröityjen parien perheessä. Muutos vaikuttaisi täten positiivisesti myös lapsen kehitykseen.

Perheen sisäinen adoptio tulee kysymykseen yhä useammin, sillä avio- ja avoerot ovat yleistyneet ja näin yhä useampi elää uusperheessä ja on halukas adoptoimaan puolisonsa lapsen. Suomessa vahvistettiin 253 kotimaista adoptiota vuonna 2011 ja näistä noin puolet eli 122 oli yhden vanhemman adoptioita. Yhden vanhemman adoptioista lähes kaikki ovat perheen sisäisiä adoptioita.⁷

Useimmiten perheen sisäiseen adoptioon päätyneillä henkilöillä on tarkoituksena parantaa uusperheen oikeudellista asemaa. Perhe on voinut päätyä adoptioon, jos lapsella ei ole oikeudellista isää tai vanhempi on kuollut tai ei pidä yhteyttä lapseen. Perheen sisäisellä adoptiolla voidaan lopettaa lapsen juridinen suhde toiseen, huollosta erotettuun vanhempaan. Adoption vahvistamisen jälkeen vanhemmalla ei ole enää oikeutta tavata lasta eikä hän voi myöhemmin vaatia lapsen huoltoa itselleen. Adoption vahvistamiseen tarvitaan kuitenkin kummankin vanhemman suostumus.⁸

3.2 Isyyslain nykytila

Voimassa oleva isyyslaki (Isyyslaki 5.9.1975/700) on tullut voimaan 5.9.1975. Hallituksen esityksen (HE 90/1974) mukaan isyyslaki on säädetty, koska aikaisemmin lasta koskeva lainsäädäntö ei ollut yhtenäistä ja se on ollut sijoitettuna eri lakeihin, jotka on säädetty eri olosuhteiden vallitessa. Puutteita oli erityisesti katsottu olevan avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asemaa koskevassa lainsäädännössä. Ennen isyyslain voimaantuloa esimerkiksi mies ei voinut tunnustaa avioliiton ulkopuolella syntynyttä lasta. Lisäksi katsottiin, että lapsen asemaa koskeneet säännökset eivät vastanneet sen ajan perhemalleja.

Hallituksen esityksen mukaan isyyslain tavoitteina on ollut erityisesti turvata lasten yhdenvertainen oikeudellinen asema ja poistaa eriarvoinen kohtelu lapsen syntyperän perusteella. Lasta koskeva lainsäädäntö on haluttu tehdä yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, joka vastaa muiden Pohjoismaiden lainsäädäntöä. Muissa Pohjoismaissa oli Suomea lukuun ottamatta tehty laajamittaisia uudistuksia lapsen asemaa koskevissa laeissa 1960-luvun loppuun mennessä. Nykyisessä isyyslaissa on jo otettu huomioon perhemallien muuttuminen ja avioliittojen yleistyminen.

⁷ Kangas 2013, 80.

⁸ Kangas 2013, 80.

Lukuisista uudistuksista huolimatta voimassa oleva isyyslaki ei enää vastaa nykypäivän perhemalleja. Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten määrä on kasvanut merkittävästi. Kun isyyslaki tuli voimaan vuonna 1975, syntyneistä lapsista vain 10,1 prosenttia syntyi avioliiton ulkopuolella.⁹ Vuonna 2013 heidän osuus oli noussut 42,1 prosenttiin.¹⁰

3.2.1 Isyysolettama

Voimassaolevan isyyslain mukaan isyysolettama perustuu äidin avioliittoon lapsen syntymähetkellä. Isyyslain 1 luku 2 § mukaan kun lapsi on syntynyt avioliiton aikana, aviomies on lapsen isä. Jos aviomies on kuollut ennen lapsen syntymää, on aviomies lapsen isä, kun lapsi on syntynyt sellaiseen aikaan aviomiehen kuoleman jälkeen, että lapsi on voinut tulla siitetyksi avioliiton aikana. Jos äiti on solminut uuden avioliiton ennen lapsen syntymää, on kuitenkin jälkimmäinen aviomies lapsen isä. Isyysolettama ei tällä hetkellä koske avoliitossa syntyneitä lapsia, sillä avoliiton alkaminen ja päättyminen eivät ole niin yksiselitteisiä kuin avioliitossa.

Lapsen kannalta isyysolettamalla on suuri merkitys. Lapsi saa esimerkiksi kansalaisuuden sen mukaan minkä maan kansalainen hänen isänsä on. Isyysolettamaa ei sovelleta, jos avioliitto on päättynyt avioeroon eikä äiti ole uusissa naimisissa lapsen syntyessä. Avioero on kuitenkin täytynyt tulla lainvoimaiseksi, muutoin avioeron harkinta-ajan aikana syntyneen lapsen isä on aviomies.¹¹ Jos äiti on mennyt uusiin naimisiin aviomiehen kuoleman jälkeen ja lapsi syntyy uudessa avioliitossa, sovelletaan tällöin myös isyysolettamaa. Tässä tapauksessa uusi aviomies on lapsen isä eikä lapsi peri kuollutta aviomiestä, vaikka kuollut aviomies olisi todellisuudessa lapsen isä.¹²

3.2.2 Isyyden selvittäminen

Isyyden selvittämisestä säädetään isyyslain 2 luvussa. Ennen isyyden vahvistamista tulee tehdä isyyden selvittäminen. Isyyden selvittäminen on menettely, jossa yritetään kerätä mahdollisista isäehdokkaista kaikki saatavilla oleva tieto, jonka avulla voidaan myöhemmin vahvistaa isyys. Jos lapsen äiti ei ole avioliitossa eikä isyysolettamaa käytetä, isyyden selvittämisestä huolehtii äidin kotikunnan lastenvalvoja. Äidin kotipaikka määrää sen minkä kunnan lastenvalvoja aloittaa isyyden selvittämisen.¹³

⁹ Tilastokeskus 2010, 140.

¹⁰ Tilastokeskus 2014, 137.

¹¹ Kangas 2013, 30.

¹² Kangas 2013, 32.

¹³ Kangas 2013, 34.

Isyyslain 2 luku 7 §:n mukaan ennen isyyden selvittämisen aloittamista äidille on varattava tilaisuus osallistua isyyden selvittämistä koskevaan neuvotteluun. Neuvottelussa äidille selostetaan isyyden vahvistamisen vaikutukset lapsen oikeudellisen ja taloudellisen aseman kannalta. Kun lastenvalvoja on saanut tiedon lapsen syntymästä äidiltä, mieheltä, joka haluaa tunnustaa isyytensä, tai väestörekisteristä, tulee sen jälkeen aloittaa viipymättä isyyden selvittämistä koskevat neuvottelut.

Isyyslain 2 luku 8 §:n mukaan isyyden selvittämistä koskevien neuvottelujen jälkeen tulee aloittaa lapsen isyyden selvittäminen. Jos neuvotteluja ei ole saatu käytyä, tulee lastenvalvojan aloittaa lapsen isyyden selvittäminen, kun hän on saanut tiedon lapsen syntymästä. Lapsen äiti voi ilmoittaa lastenvalvojalle vastustavansa isyyden selvittämistä, jos lapsi on äitinsä huollossa tai huollettavana. Tällöin lastenvalvoja ei voi vastoin äidin tahtoa aloittaa tai jatkaa isyyden selvittämistä. Jos mies, joka katsoo olevansa lapsen isä, on tunnustanut isyytensä, isyys selvitetään, vaikka äiti olisi vastustanut selvittämistä.

Isyyslain 2 luku 11 §:n mukaan, jos nainen joka on raskaana avioliiton ulkopuolella, pyytää isyyden selvittämistä, se voidaan aloittaa jo ennen lapsen syntymää. Kuitenkin vasta lapsen syntymän jälkeen isyyden selvittäminen voidaan viedä loppuun ja varata miehelle tunnustamistilaisuus. Lastenvalvoja hankkii tarpeelliset selvitykset isyyden selvittämistä varten. Äidin tulee antaa totuudenmukaiset tiedot lastenvalvojalle asioista jotka edesauttavat isyyden selvittämistä. Lastenvalvojan tulee tilata oikeusgeneettinen tutkimus lapsesta, äidistä ja miehestä, joka saattaa olla lapsen isä, jos mies pyytää tutkimusta tai kun se muuten katsotaan tarpeelliseksi. Isyyden selvittämisen yhteydessä tehtävä oikeusgeneettinen isyystutkimus voidaan tehdä vain näytteenantajan suostumuksella.

Jos todetaan että ei ole saatu tarpeeksi tietoja isyyden vahvistamiseksi, sosiaalilautakunta voi keskeyttää isyyden selvittämisen lastenvalvojan esityksestä. Isyyden selvittämistä voidaan jatkaa myöhemmin, jos saatavilla on tarpeeksi tietoja isyyden vahvistamista varten.¹⁴

3.2.3 Isyyden tunnustaminen

Isyyden tunnustamisesta säädetään isyyslain 3 luvussa. Mies voi halutessaan tunnustaa isyytensä. Tällöin hänen tulee ilmoittaa isyyden tunnustamisesta henkilökohtaisesti. Isyyslain 3 luku 15 §:n mukaan ilmoituksen voi tehdä lastenvalvojalle, henkikirjoittajalle tai julkiselle notaarille. Isyytensä tunnustavalle miehelle tulee selvittää, mikä merkitys tunnustamisella on ja

¹⁴ Kangas 2013, 37.

mitkä ovat tunnustamisen oikeusvaikutukset. Vaikutukset tulee selvittää miehelle ennen isyyden tunnustamista ja selvittämisen tekee henkilö joka ottaa tunnustamisen vastaan. Isyyden tunnustaminen ei kuitenkaan ole mahdollista ennen lapsen syntymää eikä lapsen kuoleman jälkeen.

Isyyslain mukaan lapsen tulee itse hyväksyä isyyden tunnustaminen, jos hän on täysivaltainen. Myös lapsen joka on vajaavaltainen, tulee hyväksyä tunnustaminen, jos hänellä on oikeus käyttää puhevaltaa henkilöönsä koskevissa asioissa. Jos lapsen äiti on tunnustamishetkellä avioliitossa, tulee myös lapsen äidin ja tämän aviomiehen hyväksyä isyyden tunnustaminen. Isyyden selvittämistä hoitava lastenvalvoja järjestää holhoojalle ja lapsen äidille mahdollisuuden tulla kuulluksi isyyden tunnustamisen johdosta. Lastenvalvoja myös varaa tarvittaessa lapselle, äidille ja aviomiehelle tilaisuuden isyyden tunnustamisen hyväksymiseen.

Kun mies on tunnustanut isyytensä ja tarvittavat henkilöt ovat sen hyväksyneet, laaditaan tunnustamisesta ja hyväksymisestä asiakirja. Asiakirjassa tulee olla päivämäärä ja se on allekirjoitettava. Isyyden tunnustaneen miehen ja tunnustamisen vastaanottaneen henkilön tulee allekirjoittaa asiakirja. Jos tunnustamisen on täytynyt hyväksyä lapsi, äiti tai aviomies, tulee myös heidän allekirjoittaa asiakirja. Tunnustamisen ja asiakirjan laatimisen jälkeen lastenvalvoja lähettää tunnustamista koskevat asiakirjat lastenvalvojan toimialueen maistraatille.¹⁵

Isyyslain 3 luku 20 §:n mukaan maistraatti hyväksyy isyyden tunnustamisen, jos isyyden selvittämiseen liittyvissä asiakirjoissa ei ole puutteita eikä ole syytä epäillä, ettei isyyden tunnustamisen tehnyt mies olisi lapsen isä. Jos maistraatti huomaa puutteita isyyden selvittämiseen liittyvissä asiakirjoissa, maistraatti voi pyytää lastenvalvojaa korjaamaan tai täydentämään puuttuvat asiat ennen kuin maistraatti hyväksyy isyyden tunnustamisen. Kun mies on tunnustanut isyytensä ja maistraatti on hyväksynyt tunnustamisen, isyys on tunnustamisella vahvistettu.

3.2.4 Isyyden vahvistaminen tuomioistuimessa

Isyyden vahvistamisesta oikeudenkäynnissä säädetään isyyslain 4 luvussa. Luvussa säädetään oikeudenkäyntiin liittyvistä asioista, kuten kanneoikeudesta, puhevallan käyttämisestä, vastaajan haastamisesta sekä oikeuspaikasta. Isyyden vahvistaminen oikeudenkäynnissä on melko harvinaista ja esimerkiksi vuonna 2011 tällaisia tapauksia oli vain 52 kappaletta.¹⁶ Isyyden vahvistamista koskevassa asiassa oikeuspaikka määräytyy oikeudenkäymiskaaren (OK 1.1.1734/4) 10 luvun 12 §:n mukaisesti äidin tai lapsen kotipaikan perusteella.

¹⁵ Kangas 2013, 48.

¹⁶ Kangas 2013, 51-52.

Isyyslain 4 luvun 22 §:n mukaan kanteen voi nostaa lapsi tai mies. Kannetta ei voi ajaa ilman äidin suostumusta, jos lapsi on alle 15-vuotias. Kannetta ei myöskään voi ajaa lapsen puolesta ilman lapsen suostumusta. Mies, joka on tunnustanut isyyden, voi nostaa kanteen, jos maistraatti ei ole hyväksynyt tunnustamista. Oikeutta kanteen nostamiseen ei ole, jos lapsi on syntynyt avioliiton aikana toiselle miehelle tai lapsen kuoleman jälkeen. Miehen tulee nostaa kanne vuoden kuluessa maistraatin hylkäävästä päätöksestä. Lapsen kanneoikeudelle ei ole asetettu määräaikaa ja lapsi voi nostaa sen myös täytettyään 18 vuotta.¹⁷

Velvollisuus kanteen nostamiseen on ainoastaan lastenvalvojalla, jolla on toimintavelvollisuus. Velvollisuus kanteen nostamiselle alkaa, kun prosessiaineistoa isyyden selvittämisestä on kertynyt niin paljon, että voidaan uskoa vahvistamisen olevan mahdollista. Lastenvalvojan tulee nostaa kanne, kun lastenvalvoja pitää jotakin miestä todennäköisenä isänä lapselle.¹⁸ Lastenvalvojalla on velvollisuus ajaa kannetta lapsen nimissä myös tilanteissa, joissa lapsi on syntynyt hedelmällisyshoitojen tuloksena avoliitossa, eikä mies suostu tunnustamaan tätä omakseen. Näissä tapauksissa isäksi vahvistetaan mies, joka on antanut suostumuksensa hedelmällisyshoitoihin. Isyyden vahvistamiseksi riittää hedelmöityshoitolaain 10 §:n mukaan laadittu suostumusasiakirja, joka sisältää muun muassa suostumuksen antajan tiedot, hoitomenetelmän ja suostumuksen voimassaoloajan.¹⁹

Lapsen ollessa alaikäinen puhevaltaa voivat käyttää joko lastenvalvoja tai lapsen äiti. Lapsen äiti voi aina käyttää puhevaltaansa, mutta edellytyksenä on, että äiti on vastuussa lapsesta ja toimii tämän huoltajana. Äiti on lapsen huoltaja myös silloin, kun hän on itse alaikäinen. Vajaavaltainen äiti ei voi toimia lapsensa edunvalvojana. Äidillä on mahdollisuus vastustaa isyyden vahvistamista myös silloin, kun lastenvalvoja on itsenäisesti selvittänyt tarvittavat todisteet isyyden vahvistamista varten. Vastustamisoikeus rajoittuu kuitenkin vain tilanteisiin, jossa kannetta ollaan ajamassa lapsen puolesta. Jos mies on itse pannut isyyden vahvistamista koskevan kanteen vireille, alle 15 vuotiaan lapsen äiti ei voi vastustaa sitä.²⁰

Isyyden vahvistavassa oikeudenkäynnissä tuomioistuimen tulee olla oma-aloitteinen ja hankkia kaikki tarvittava selvitys asian ratkaisemiseksi. Tarvittava näyttö voidaan jakaa makaamisnäyttöön ja perinnöllisyysnäyttöön. Makaamisnäytöllä tarkoitetaan näyttöä siitä, että onko mies voinut olla sukupuoliyhteydessä lapsen äidin kanssa siihen aikaan, kun lapsi on siitetty. Niin sanottu makaamisajankohta voidaan määrittää taulukon avulla, joka on laadittu lukuisten

¹⁷ Kangas 2012, 62-64.

¹⁸ Kangas 2012, 62-64.

¹⁹ Gottberg 2011, 151-153.

²⁰ Kangas 2012, 62-64.

suomalaissyntyneiden raskaustietojen perusteella. Perinnöllisyysnäyttö perustuu ihmisen geenien, muun periytyvän DNA:n tai geenituotteiden tutkimiseen. Perinnöllisyysnäyttöä voidaan pitää varmana, koska DNA-tutkimusten varmuusaste on erittäin korkea.²¹

Isyysprosessissa isäksi voi tulla vain yksi mies, joten jos vastaajia on useita, kanne hylätään muiden osalta. Kanne voidaan hylätä myös kaikkien osalta, jos näyttöä ei saada tarpeeksi. Näin ollen lapsi jää isättömäksi.²² Isyyslain mukaan isyyden vahvistava tuomio tulee lainvoimaiseksi, kun valitusoikeuden määräaika on kulunut, eikä tuomioon ole isyyden vahvistamisen osalta tehty valitusta. Jos kantaja tai vastaaja kuitenkin hakee muutosta, tuomioistuimen tulee käsitellä isyyskysymys kaikkien asianosaisten osalta kokonaan. Jos voidaan olettaa, että mies, joka ei ole ollut asianosaisena voisi olla isä, tulee asia palauttaa takaisin alioikeuteen ja mies tulee haastaa vastaajaksi.

3.2.5 Isyyden kumoaminen

Isyyden kumoamisesta säädetään isyyslain luvussa 5 (Isyyslaki 5.9.1975/700). Isyyslain mukaan isyys on mahdollista kumota joko tuomioistuimen ratkaisulla tai aviolapsen isyyden tunnustamisella. Tuomioistuimen ratkaisulla kumottu isyys tarkoittaa sitä, että tuomioistuin toteaa ratkaisussaan, että isyys on määräytynyt väärin edellytyksin tai mies on erehtynyt tunnustamaan isyyden. Ratkaisun seurauksena lapsi jää niin sanotusti isättömäksi ja menettää aviolapsien tai tunnustetun lapsen aseman.

Isyyslakiin lisättiin vuonna 1980 mahdollisuus aviomiehen isyyden kumoamiseen tunnustamisella. Tällaiseen tunnustamiseen tarvitaan äidin ja aviomiehen suostumus. Lisäksi lapsen tulee antaa suostumuksensa, mikäli hän on yli 15-vuotias.²³ Isyyslain mukaan isyyden kumoaminen aviolapsen tunnustamisella tarkoittaa sitä, että aviomiehen isyys kumotaan ja saman ratkaisun seurauksella lapsi saa uuden juridisen isän.

Tuomioistuimen päätöksellä vahvistettu isyys voidaan kumota ainoastaan korkeimman oikeuden päätöksellä. Isyyden kumoamista koskevan asian oikeuspaikka määräytyy pääasiassa lapsen kotipaikan mukaan. Tuomioistuimen on hankittava kaikki tarvittava näyttö isyyden kumoamiseen. Isyys voidaan kumota ainoastaan silloin, kun väärästä isyydestä on riidatonta näyttöä.²⁴ Isyyslain 5 luvun mukaan tuomioistuin voi vahvistaa, ettei aviomies ole lapsen isä

²¹ Kangas 2013, 57-58.

²² Gottberg 2011, 154.

²³ Oikeusministeriö 2015, Arvomuistio isyyslain uudistamistarpeista.

²⁴ Kangas 2013, 61-69.

tilanteissa, joissa äiti on ollut sukupuoliyhdyntänsä toisen miehen kanssa, äidin hedelmöittämiseen on käytetty toisen miehen siittiöitä tai jos lapsen periytyvien ominaisuuksien perusteella voidaan pitää todistettuna, ettei mies todellisuudessa ole lapsen isä. Isyys on mahdollista kumota myös, jos lapsi on siitetty ennen avioliittoa tai avioparin asumiseron aikana. Isyyttä ei voida kumota, jos lapsi on syntynyt hedelmöityshoitojen tuloksena, johon on ollut aviomiehen suostumus. Isyys voidaan katsoa kumotuksi, kun toinen mies on tunnustanut isyytensä ja maistraatti on hyväksynyt tunnustuksen.

Isyyslain 5 luvun mukaan kanteen isyyden kumoamiselle voi nostaa aviomies, äiti tai lapsi. Jos kanteen nostaa aviomies tai äiti, tulee se nostaa kahden vuoden kuluessa lapsen syntymästä. Aviomiehellä, joka on tiennyt, että äiti on ollut sukupuoliyhdyntänsä toisen miehen kanssa tai että toisen miehen siittiöitä on käytetty hedelmöittämisessä, ei ole kanneoikeutta, jos hän on tästä huolimatta pitänyt lasta omanaan. Kanneoikeus päättyy lapsen kuoleman johdosta tai jos sekä aviomies että äiti ovat kuolleet.

Isyyslain 5 luvun mukaan tunnustettu isyys on myös mahdollista kumota. Tunnustetun isyyden kumoamiskanteen voi nostaa isyytensä tunnustanut mies, äiti tai lapsi. Jos kanteen nostaa mies tai äiti, tulee se nostaa kahden vuoden kuluessa isyyden tunnustamisesta.

Hallituksen esityksen (HE 91/2014) mukaan isyyden kumoamista koskevalla lainsäädännöllä on pyritty turvaamaan mahdollisuus mahdollisten virheiden korjaamiseen jälkikäteen, joita isyyden tunnustamisessa tai avioliittoon perustuvan isyyden toteutamisessa voi syntyä. Sen tarkoituksena on ollut myös turvata vakiintuneita isyysuhteita sekä vähentää isyyskysymykseen liittyviä epävarmuustekijöitä. Näitä asioita on pyritty turvaamaan muun muassa lyhyillä kanneajoilla sekä sillä, että kanteen voi nostaa ainoastaan äiti, isä tai lapsi.

4 Perheoikeuden lakiuudistukset

Perheoikeuden keskeisimmät uudistukset ovat tasa-arvoinen avioliittolaki ja uusi isyyslaki. Tasa-arvoinen avioliittolaki tuo samaa sukupuolta oleville pareille mahdollisuuden solmia avioliiton. Tämä antaa myös mahdollisuuden esimerkiksi yhteiseen adoptioon. Uusi isyyslaki astuu voimaan 1.1.2016 ja sen keskeisimmät uudistukset ovat mahdollisuus tunnustaa isyys ennen lapsen syntymää, äidin vastustusoikeuden poistaminen, isänä itseään pitävän miehen kanneoikeuden laajentaminen sekä aviomiehen isyyden kumoaminen.

4.1 Tasa-arvoinen avioliittolaki vanhemmuuden kannalta

Kansalaisaloitteessa avioliittolain, rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain ja transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain muuttamisesta (KAA 3/2013 vp) on ehdotettu,

että avioliittolaki muutettaisiin tasa-arvoiseksi, jolloin parannettaisiin avioparien oikeuksia riippumatta heidän sukupuolestaan. Muutoksen ansiosta aviopareilla olisi esimerkiksi mahdollisuus ottaa yhteinen sukunimi tai adoptoida yhdessä lapsi. Tällä hetkellä rekisteröidyssä parisuhteessa olevilla ei ole oikeutta ottaa yhteistä sukunimeä ja tämän on katsottu heikentävän heidän asemaa aviopareihin nähden. Yhteinen sukunimi korostaa puolisoiden muodostavan perheen. Tuhansia lapsia elää Suomessa samaa sukupuolta olevan vanhemman perheissä.

4.1.1 Yhteinen adoptio

Kansalaisaloitteessa (KAA 3/2013 vp) on ehdotettu, että lapsen adoptioiminen mahdollistettaisiin samaa sukupuolta oleville aviopuolisoille yhdessä. Adoptiolain mukaan vain aviopuolisoilla on mahdollisuus yhteisadoptioon, joten avioliitto samaa sukupuolta oleville pareille mahdollistaisi heille myös yhteisen adoption.

Kansalaisaloitteen mukaan adoption sallimista ainoastaan eri sukupuolta oleville pareille on perusteltu lapsen oikeudella isään ja äitiin. Adoptiolain mukaan alaikäisen lapsen adoptiota koskevissa päätöksissä ja toimenpiteissä on ensisijaisesti ajateltava lapsen etua. Tutkimustiedon mukaan ei kuitenkaan ole todettu, että lapsen vanhempien sukupuolella olisi lapsen edun kannalta merkitystä.

Lakivaliokunnan mietinnön (14/2014 vp) mukaan nykyistä lainsäädäntöä koskien samaa sukupuolta olevien parien liittoa ei voida pitää perustuslain tai Euroopan ihmisoikeussopimuksen kannalta ongelmallisena. Mietinnössä perusteltiin tätä sillä, että avioliiton ja rekisteröidyn parisuhteen eri asemaan asettamisella on ollut erityiset perusteet. Perheen sisäisen adoption ja samaa sukupuolta olevien parien yhteisadoptio eroavat merkittävästi toisistaan ja yhteisadoption sallimisessa tulisi erityisesti ottaa huomioon lapsen edut ja oikeudet. Lakivaliokunta on katsonut, että avioliittolaki ja adoptiolaki muodostavat kokonaisuuden, jota ei tulisi muuttaa niin, että ne koskisivat myös samaa sukupuolta olevia pareja. Lakivaliokunta on todennut, että muutos ei helpottaisi samaa sukupuolta olevien parien mahdollisuuksia lasten saantiin, koska adoption annettavien lasten määrä on vähentynyt ja kansanvälisissä adoptioissa useat maat eivät hyväksy lasten sijoittamista samaa sukupuolta oleville pareille. Adoption salliminen samaa sukupuolta oleville pareille on katsottu mahdollisesti vaikeuttavan heteroparien adoptiomahdollisuuksia, koska esimerkiksi Venäjä ei salli lasten sijoittamista maihin, joissa on hyväksytty avioliitto samaa sukupuolta oleville pareille. Lakivaliokunta on mietinnössään ehdottanut, että lakiehdotukset hylätään.

Lakivaliokunnan mietinnön (14/2014 vp) vastalauseessa on katsottu, että Suomen perustuslain yhdenvertaisuusperiaatteen perusteella ketään ei saa asettaa eriarvoiseen asemaan sukupuolen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Vastalauseen mukaan lapsen vanhempien

sukupuoli on lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta toissijainen seikka. Yhteisadoption katsottiin olevan lapsen edun mukaista eikä kansainvälisten adoptioiden vaikeutuminen olisi merkittävä riski. Nykyisen lain mukaan rekisteröidyssä parisuhteessa oleva voi hakea adoptiota yksin puolisonsa suostumuksella, joka voi pitkän prosessin jälkeen adoptoida kumppanin lapsen perheen sisäisellä adoptiolla. Tasa-arvoisen avioliittolain katsotaan tekevän adoptiosta yksinkertaisempaa ja se, että molemmat vanhemmat tulevat yhtä aikaa lapsen huoltajiksi, olisi lapsen edun mukaista.

4.1.2 Lapsen aseman parantuminen tasa-arvoisen avioliittolain myötä

Kansalaisaloitteen (KAA 3/2013 vp) mukaan lapsen kannalta merkittävä uudistus tasa-arvoisessa avioliittolaissa on samaa sukupuolta olevien parien mahdollisuus yhteiseen adoptioon. Voimassa oleva laki ei turvaa lapsen oikeutta kahteen vanhempaan. Kansalaisaloitteessa on viitattu Sosiaali- ja terveysministeriön laatimaan tutkimukseen (STM 2003:10), jonka mukaan tutkimusten perusteella lapsen kehityksessä suurin merkitys on ihmissuhteilla ja vanhemmuudella. Lapsen kehityksen kannalta on tärkeää, että hänellä on rakastavat ja vastuulliset vanhemmat riippumatta heidän sukupuolestaan. Lapsen perheen rakenteella ja vanhempien seksuaalisella suuntautumisella ei ole todettu olevan suurta merkitystä, vaan kasvun ja kehityksen kannalta on merkityksellisempää se, ovatko lapsen ihmissuhteet ja elämisen taidot kunnossa.²⁵

Kansalaisaloitteen mukaan tasa-arvoinen avioliittolaki parantaisi niiden lasten asemaa, joiden vanhemmat ovat rekisteröidyssä parisuhteessa. Voimassa oleva lainsäädäntö asettaa rekisteröidyn parisuhteen institutionaalisesti heikompaan asemaan kuin avioliitto. Kyselyiden mukaan sateenkaariperheiden vanhemmat rekisteröivät parisuhteensa harvemmin kuin samaa sukupuolta olevat vanhemmat solmivat avioliiton. Tätä on perusteltu sillä, että rekisteröity parisuhde -nimityksen koetaan aiheuttavan sekä parin että perheen lasten syrjintää.

Lakivaliokunnan mietinnön (14/2014 vp) mukaan kansalaisaloitetta vastustaneet asiantuntijat ovat perustelleet kantaansa sillä, että tasa-arvoinen avioliittolaki muuttaisi avioliiton merkitystä, joka heikentäisi lapsen asemaa sekä oikeutta isään ja äitiin. Muutosta puoltaneet asiantuntijat ovat olleet sitä mieltä, että tasa-arvoinen avioliittolaki selkeyttäisi lainsäädäntöä ja antaisi yhdenvertaiset oikeudet samaa sukupuolta oleville pareille.

Lakivaliokunnan mietinnöstä tehdyn vastalauseen mukaan lapsen tulisi itse saada päättää milloin hän kertoo perheestään ja vanhempiensa parisuhteesta. Voimassa olevan lainsäädännön

²⁵ Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 33.

mukaan lasta koskeviin rekistereihin merkitään lapsen virallinen parisuhdemuoto, joka altistaa syrjinnälle ja asiattomalle kohtelulle. Tasa-arvoisella avioliittolaila voitaisiin ennaltaehkäistä näitä ongelmia. Lisäksi tasa-arvoinen avioliittolaki tukisi sukupuoli- ja seksuaali-identiteetistään epävarmojen nuorten kasvua, kun uudistuksen myötä ei tarvitsisi luopua avioliittoon ja perheeseen liittyvistä haaveista.

4.2 Isyyslain keskeiset uudistukset

Uutta isyyslakia lähdettiin valmistelemaan vuonna 2011. Silloin järjestettiin lausuntokierros arvomuistiosta, joka oli tehty isyyslain uudistamistarpeista. Vuonna 2012 isyyslain uudistaminen oli esillä eduskunnassa kirjallisten kysymysten ja lakialoitteiden muodossa. Hallitus antoi eduskunnalle esityksen uudesta isyyslaista 25.6.2014, jonka eduskunta hyväksyi 15.12.2014. Uusi isyyslaki vahvistettiin 13.1.2015 ja se astuu voimaan 1.1.2016.²⁶ Uuden isyyslain tavoitteeksi on kirjattu lapsen edun edistäminen ja oikeus tietää oma alkuperänsä.²⁷

Hallituksen esityksen (HE 91/2014) mukaan isyyslain keskeiset uudistukset ovat mahdollisuus tunnustaa isyys ennen lapsen syntymää, äidin vastustusoikeuden poistaminen, isänä itseään pitävän miehen kanneoikeuden laajentaminen sekä aviomiehen isyyden kumoaminen.

Isyyslain uudistamista varten pyydettiin asiantuntijalausuntoja vuonna 2012 ja 2014. Eduskunta vastaanotti asiantuntijoilta 50 lausuntoa vuonna 2014. Asiantuntijalausuntoja antoivat muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Suomen Asianajajaliitto, Väestöliitto, Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry ja Yhteiset lapsemme ry. Lausunnoissa asiantuntijat ovat esittäneet näkemyksiään uudistuksien eduista ja mahdollisista epäkohdista.²⁸

4.2.1 Isyysolettaman laajentaminen

Hallituksen esityksessä ehdotetaan uuteen isyyslakiin, että isyysolettama, joka perustuu lapsen äidin avioliittoon, säilytettäisiin lähes ennallaan. Muutos tulisi koskemaan tilanteita joissa lapsi syntyy isän kuoleman jälkeen. Esityksessä ehdotetaan, että aviomies todettaisiin lapsen isäksi, jos lapsi on voinut tulla siitetyksi ennen miehen kuolemaa ja siitäkin huolimatta, että lapsen isä ja äiti eivät olisi olleet avioliitossa lapsen siittämisen aikaan. Tämä muutos turvaisi lapsen ja äidin aseman tapauksissa joissa miehen kuolema on ollut tiedossa ja vanhemmat ovat menneet naimisiin juuri turvatakseen syntymättömän lapsen aseman.

²⁶ Eduskunta 2015, Isyyslain uudistaminen.

²⁷ Oikeusministeriö 2016, Isyyslain uudistaminen.

²⁸ Oikeusministeriö 2014, Lausuntotiivistelmä.

Hallituksen esityksen mukaan isyysolettamaa ei kuitenkaan voitu laajentaa koskemaan myös avoliittoja, sillä avoliiton alku- ja päättymisaikaa on mahdoton määritellä. Hallituksen esityksen mukaan ei voida suoraan olettaa tietyn ikäisten yhdessä asuvien naisen ja miehen olevan avoliitossa keskenään ja näin ei voida suoraan olettaa miehen olevan lapsen isä.

Vuonna 2014 julkaistun lausuntotiivistelmän mukaan iso osa lausunnonantajista on kannattanut ehdotusta, että isyysolettamaa laajennettaisiin siten että aviomies todettaisiin lapsen isäksi tapauksissa, joissa aviomies on kuollut ennen lapsen syntymää mutta lapsi on voitu siittää ennen aviomiehen kuolemaa. Lausunnonantajista Helsingin hovioikeus ja Väestöliitto ovat katsoneet, että isyysolettaman laajentaminen vähentäisi turhia asiaan liittyviä oikeuskäsittelyitä.²⁹

Ulkoasiainministeriö, Lapsiasiavaltuutettu, Suomen asianajajaliitto ja Mannerheimin lastensuojeluliitto ovat olleet hallituksen esityksen kanssa samaa mieltä siitä, että isyysolettamaa ei voida laajentaa koskemaan myös avopareja, sillä avoliittoa ei voida määritellä samalla lailla kuin avoliittoa. Osa lausunnonantajista oli sitä mieltä, että isyysolettamasta tulisi luopua ja vanhemmuus tulisi voida vahvistaa henkilökohtaisesti ilmoittamalla tai kirjallisesti jo ennen lapsen syntymää.³⁰

4.2.2 Isyyden tunnustaminen ennen syntymää

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että isyys olisi mahdollista tunnustaa jo ennen lapsen syntymää. Tämä olisi mahdollista tapauksissa joissa tulevasta isästä ei ole epäselvyyttä. Mikäli äiti käy raskauden aikana äitiysneuvolassa, isyyden tunnustaminen voitaisiin liittää neuvolakäynnin yhteyteen. Tätä mahdollisuutta tulisi tarjota kaikille vanhemmille jotka eivät ole avoliitossa. Ainoastaan epäselvissä tapauksissa neuvolassa isyyden tunnustaminen ei olisi mahdollista. Jos lapsi tunnustetaan jo neuvolassa ennen lapsen syntymää, vanhempien ei tarvitse tehdä asian eteen enää mitään lapsen syntymän jälkeen. Hallituksen esityksessä kuitenkin ehdotetaan, että myös tunnustuksen jälkeen isällä on mahdollisuus perua isyyden tunnustaminen 30 päivän kuluessa lapsen syntymästä. Saman ajan kuluessa tulisi olla myös äidillä ja miehellä, joka katsoo olevansa lapsen isä, mahdollisuus ilmaista käsityksensä siitä kuka on lapsen isä.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että lasten vanhemmilla tulisi olla isyyden tunnustamisen yhteydessä mahdollisuus myös sopia lapsen huollosta jo ennen lapsen syntymää. Näin ollen jos

²⁹ Oikeusministeriö 2014, Lausuntotiivistelmä.

³⁰ Oikeusministeriö 2014, Lausuntotiivistelmä.

isyys tunnustetaan jo neuvolassa, lapsen huoltoon liittyvät asiat voitaisiin sopia jo ennen lapsen syntymää, eikä vanhempien tarvitsi enää lapsen syntymän jälkeen mennä sopimaan niistä sosiaaliviranomaisten kanssa. Isällä tulisi kuitenkin edelleen olla mahdollisuus tunnustaa isyys vasta lapsen synnyttyä, jos vanhemmat niin tahtovat.

Suurin osa vuonna 2014 laaditun lausuntotiivistelmän asiantuntijalausunnon antajista ovat kannattaneet isyyden tunnustamisen mahdollisuutta jo ennen lapsen syntymää. Yleisin perustelu kannattamiselle on ollut, että isyyden tunnustaminen ennen lapsen syntymää tekisi isyyden tunnustamisesta helpompaa ja se yksinkertaistaisi tunnustamismenettelyä. Valvira on lausunnossaan katsonut, että tunnustamismenettelyn ajanmukaistaminen helpottaisi tunnustamista ja perheiden toimenpiteitä, kun lapsi syntyy avoliittoon. Mannerheimin Lastensuojeluliitto on lausunnossaan katsonut, että isyyden tunnustaminen ennen lapsen syntymää olisi perheiden kannalta joustavampaa, sillä vanhempien ei tarvitsisi enää lapsen syntymän jälkeen tehdä muita toimenpiteitä isyyden tunnustamiseen liittyen, sillä isyyden tunnustamisen jälkeen asia etenisi viranomaisten toimenpiteillä. Osa lausunnon antajista on katsonut, että isyyttä ei tulisi voida tunnustaa heti raskauden alussa vaan tunnustamiselle tulisi asettaa jokin aikaraja jolloin se olisi aikaisintaan mahdollista.³¹

4.2.3 Äidin vastustusoikeuden poistaminen

Hallituksen esityksessä ehdotetaan uuteen isyyslakiin, että äidin oikeus vastustaa isyyden selvittämistä poistetaan. Hallituksen esityksen mukaan nykyisen lainsäädännön mukainen vastustusoikeus on ongelmallinen sukupuolten välisen tasa-arvon kannalta sekä sen kannalta, että lapsella tulisi olla oikeus molempiin vanhempiin. Hallituksen esityksen mukaan äidillä ei pitäisi olla mahdollisuutta estää isyyden vahvistamiskanteen ajamista lapsen puolesta. Uuden lain mukaan lastenvalvoja voisi tehdä päätöksen isyyden selvittämisen keskeyttämisestä, jos laissa edellytykset siihen täyttyvät. Tällä pyritään parantamaan lapsen oikeutta isään sekä isän oikeuksia sellaisissa tapauksissa, joissa äiti ei ole kertonut isälle lapsesta ja isä ei välttämättä edes tiedä olevansa isä. Äiti ei tällaisissa tilanteissa voi enää oman arvion mukaan estää isyyden selvittämistä.

Vuonna 2014 laaditun lausuntotiivistelmän mukaan monet asiantuntijalausunnon antaneista ovat kannattaneet äidin vastustusoikeuden poistamista. Tärkeimpänä on pidetty lasten oikeuksien toteutumista. Erityisesti lapsen oikeus molempiin vanhempiin paranisi, koska äiti ei voisi enää estää isyyden selvittämistä. Mannerheimin lastensuojeluliiton mukaan äidin vastustusoikeus on ollut ongelmallinen lapsen oikeuden tuntea molemmat vanhempansa kannalta

³¹ Oikeusministeriö 2014, Lausuntotiivistelmä.

sekä vanhempien tasa-arvon kannalta.³² Väestöliitto on katsonut, että muutos olisi tärkeä lapsen oikeuksien kannalta, mutta siinä tulisi kiinnittää huomiota lastenvalvojien kouluttamiseen äitien kohtelussa ja hienotunteisuudessa, koska äidin painostaminen voisi johtaa kohtuuttomiin seuraamuksiin.³³ Yhteiset lapsemme ry on lausunut, että muutos edistäisi biologisen isän mahdollisuutta esittää mielipiteensä tilanteessa, jossa äiti on harkinnut lapsen luovuttamista adoptioon.³⁴

Osa lausunnon antaneista on kuitenkin pitänyt äidin vastustusoikeuden poistamista ongelmallisena. Suurimpana ongelmana äidin vastustusoikeuden poistamisessa on pidetty tilanteita, joissa äidillä on todellinen syy vastustaa isyyden selvittämistä, esimerkiksi jos isä on väkivaltainen ja äidillä on syy pelätä. Naisjärjestöjen Keskusliitto ry on lausunut, että laissa tulisi olla mahdollisuus äidille estää isyyden selvitys tilanteissa, joissa lapsi on saanut alkunsa seksuaalisen väkivallan seurauksena. Suomen Kätilöliitto ry on pitänyt ongelmallisena sitä, että uudistuksella otetaan äidiltä pois mahdollisuus suojella itseään ja lastaan esimerkiksi väkivaltaiselta mieheltä ja lastenvalvojan mahdollisuutta keskeyttää selvitys tulisi korostaa.³⁵

Osa lausuntojen antaneista on pohtinut mahdollisuuksia kiertää uudistus ja lisäksi tuotiin esiin lapsen mielipiteen huomioon ottaminen. Turun kaupunki on lausunut, että äiti voisi epäsuorasti vaikuttaa isyyden selittämiseen, koska äitiä ei voida velvoittaa luovuttamaan tietoja isästä. Lapsiasianvaltuutettu on katsonut, että lapsen mielipide tulisi ottaa huomioon selkeämmin ja lastenvalvojan tulisi arvioida tuleeko alle 15-vuotiaan lapsen mielipide ottaa huomioon isyyttä selvittäessä.³⁶

4.2.4 Isyyden vahvistaminen kanteella ja aviomiehen isyyden kumoaminen

Hallituksen esityksessä ehdotetaan uuteen isyyslakiin itseään isänä pitävänä miehen kanne-oikeuden laajentamista. Nykyisen lainsäädännön mukaan isänä itseään pitävällä henkilöllä on kanneoikeus vain silloin, jos maistraatti ei ole hyväksynyt tunnustamista perusteenaan, että on ollut syytä olettaa, ettei mies ole lapsen isä.

Hallituksen esityksen mukaan lain uudistamisen myötä mies voisi nostaa isyyden vahvistamista koskevan kanteen, jos lastenvalvoja on keskeyttänyt isyyden selvittämisen, koska oikeusge-neettiseen tutkimukseen ei ole saatu näyttöä lapsesta tai äidistä. Miehellä olisi kanneoikeus

³² Oikeusministeriö 2014, Lausuntotiivistelmä.

³³ Väestöliitto 2016, Lausunnot.

³⁴ Oikeusministeriö 2014, Lausuntotiivistelmä.

³⁵ Oikeusministeriö 2014, Lausuntotiivistelmä.

³⁶ Oikeusministeriö 2014, Lausuntotiivistelmä.

myös tilanteissa, joissa maistraatti ei ole vahvistanut isyyttä miehen tunnustamisen perusteella jostain muusta syystä kuin, että laissa edellytettyä hyväksymistä tunnustukselle ei ole saatu. Kanneoikeutta ei annettaisi tilanteisiin, joissa lapsen äidin aviomies ei hyväksy toisen miehen isyyden tunnustamista tai 15 vuotta täyttänyt lapsi ei itse hyväksy tunnustamista. Kanneoikeutta ehdotettaisiin kuitenkin sellaisiin tilanteisiin, joissa esimerkiksi maistraatti ei vahvista isyyttä perusteenaan, että äiti on ilmoittanut lastenvalvojalle lapsen syntymän jälkeen, että isyyden tunnustanut mies ei olekaan lapsen isä tai siksi että maistraatin mukaan puutteellisten tietojen perusteella edellytykset isyyden vahvistamiselle eivät täyty.

Esityksessä ehdotetaan, että tietyillä edellytyksillä isänä itseään pitävälle miehelle annettaisiin mahdollisuus vaatia kanteella aviomiehen isyyden kumoamista. Kanneoikeus edellyttäisi, että äiti ja aviomies ovat asuneet erillään lapsen syntymän aikaan ja, että isänä itseään pitävä mies puolestaan on asunut äidin kanssa. Miehen olisi myös tullut osallistua lapsen hoitoon tai miehen ja lapsen välille on pitänyt muulla tavalla muodostua suhde, joka voidaan rinnastaa perheyhteydeksi. Lisäksi tuomioistuimen arvion mukaan kanteen tulee olla lapsen edun mukaista. Aviomiehen isyyden kumoamisen tavoitteena olisi suojata muodostunutta perheyhteyttä lapsen ja isänä itseään pitävän miehen välillä kuitenkin vähentämättä aviomiehen oikeuksia.

Vuonna 2014 laaditun lausuntotiivistelmän mukaan monet asiantuntijalausunnon antaneista kannattivat isänä itseään pitävän miehen kanneoikeuden laajentamista. Lastenvalvojat ry:n lausunnon mukaan uudistus yksinkertaistaisi menettelyä ja vähentäisi lastenvalvojan työmäärää. Miesten tasa-arvo ry:n mukaan kanneoikeutta ei tulisi rajoittaa liikaa. Se, että isänä itseään pitävä mies pystyy esittämään tarvittavan näytön isyydestä, tulisi riittää kanneoikeuden saamiseksi. Varsinais-Suomen käräjäoikeus on lausunnossaan katsonut, että uudistus on perusteltu eikä se lisäisi merkittävästi käräjäoikeuksien työmäärää. Lapsiasiainvaltuusto on toisaalta kiinnittänyt huomiota siihen, että kaikenikäisten lasten mielipide tulisi ottaa huomioon koskien isyyden vahvistamista tuomioistuimessa ja varmistaa, että lapsi ymmärtää kanteen vastustamisen seuraukset. Monet lausunnon antaneista ovat myös olleet sitä mieltä, että isyyden vahvistavassa oikeudenkäynnissä äidin vastustusoikeuden poistaminen olisi hyvä asia.³⁷

4.2.5 Ennen isyyslain voimaantuloa syntyneiden asema

Hallituksen esityksessä ehdotetaan avioliiton ulkopuolella ennen isyyslain voimaantuloa, eli ennen 1.10.1976 syntyneille lapsille kanneoikeuden antamista isyyden vahvistamiseksi. Kanne-

³⁷ Oikeusministeriö 2014, Lausuntotiivistelmä.

oikeudelle ei asetettaisi rajoituksia ja näin ennen isyyslain voimaantuloa syntyneille annettaisiin yhtäläiset oikeudet myöhemmin syntyneiden kanssa. Nykyisen sääntelyn muuttamista perustellaan sillä, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on monessa ratkaisussaan katsonut kanneoikeuden rajoitukset ihmisoikeussopimusta loukkaavana. Esityksen mukaan isyyden vahvistaminen kanteella ei kuitenkaan toisi perintöoikeutta sellaisissa tapauksissa, joissa perittävä on jo kuollut ennen kuin isyyden vahvistamiseen johtanut kanne on tullut vireille.

Hallituksen esitystä (HE 91/2014) ei hyväksytty sellaisenaan uudeksi isyyslaiksi. Hallituksen esityksen (HE 72/2015) mukaan hyväksyessään isyyslain eduskunta edellytti lausumassaan, että hallitus alkaa valmistella esitystä perinnönjaon peräyttämistä ja palautusvastuuta koskevaksi täydentäväksi sääntelyksi tapauksia varten, joissa ennen 1.10.1976 syntyneillä lapsilla on perintöoikeus isänpuoleisen perittävän jälkeen. Lisäksi eduskunta edellytti, että hallitus arvioi perintöoikeuteen liittyviä uudistamistarpeita ja tarvittaessa ryhtyy lainsäädäntötoimenpiteisiin. Esityksessä ehdotetaan, että isyyslain 67 § lisätään uusi 3 momentti, jonka mukaan avioliiton ulkopuolella ennen 1.10.1976 syntyneillä lapsilla on oikeus vaatia perinnönjaon oikaisua, vaikka perittävä on kuollut ennen uuden isyyslain voimaantuloa eli 1.1.2016. Lapsi voi myös vaatia osituksen, omaisuuden erottelun tai hyvityksen oikaisua. Uuden isyyslain mukaan avioliiton ulkopuolella ennen 1.10.1976 syntyneillä ei kuitenkaan ole perintöoikeutta isänpuoleisen perittävän jälkeen, jos perittävä on kuollut ennen 31.1.2012. Edellä mainitusta huolimatta lapsella voi olla oikeus perintöön, jos omaisuus on esimerkiksi mennyt valtiolle tai jos perintöoikeuden menetystä on pidettävä kohtuuttomana. Tällainen oikeus perintöön on kuitenkin saatettava voimaan viimeistään 10 vuoden kuluessa.

Vuonna 2014 laaditun lausuntotiivistelmän mukaan monet asiantuntijalausunnon antaneista kannattivat kanneoikeuden antamista isyyden vahvistamiseksi lapsille, jotka ovat syntyneet ennen nykyisen isyyslain voimaantuloa. Varsinais-Suomen käräjäoikeus on lausunnossaan katsonut, että kanneoikeuden antamisen myötä lapset eivät joutuisi eriarvoiseen asemaan keskenään ja se on välttämätön uudistus lapsen ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta. Helsingin hovioikeuden mukaan uudistus tulisi saada voimaan nopeasti, jotta lainsäädäntö saadaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun mukaiseksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on lausunnossaan todennut, että heille viime aikoina tulleiden yhteydenottojen perusteella uudistukselle olisi tarvetta, mutta pitää haastavina tilanteita, joissa mahdollinen isä on jo kuollut. Lastenvalvojat ry:n mukaan uudistus olisi tärkeä tasa-arvon kannalta ja, että siinä on kysymys lapsen oikeudesta omaan sukuunsa.³⁸

³⁸ Oikeusministeriö 2014, Lausuntotiivistelmä.

Lausuntotiivistelmän mukaan monet asiantuntijalausunnon antaneista kannattivat myös perintöoikeuden rajoittamista tilanteissa, joissa perittävä on kuollut ennen isyyden vahvistavan kanteen vireille tuloa. Osa lausunnon antaneista on myös ollut sitä mieltä, että perintöoikeuden rajoittaminen ei olisi Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaista, koska ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on ollut kyse lapsen oikeudesta isään eikä niinkään oikeudesta perintöön.³⁹

5 Mikael Jämsäsen oikeustapaus

Korkein oikeus on antanut ennakkopäätöksen 8.9.2015 edunvalvojan sijaisen määrittämisestä ja isyyden selvittämisestä ja mahdollista kumoamista koskevassa asiassa. Ratkaisussa oli kyse siitä, oliko isänä itseään pitävällä miehellä itsenäinen muutoksenhakuoikeus lasta koskevassa asiassa ja sitoiko miehen muutoksenhakuoikeudesta annettu ratkaisu tuomioistuinta, kun se tuli palauttamisen jälkeen uudelleen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Korkein oikeus on ratkaisussaan soveltanut lakia holhoustoimesta, oikeudenkäymiskaarta sekä ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaa.

5.1 Asian taustaa

Asia on lähtenyt liikkeelle, kun Jämsänen on tehnyt maistraatille ilmoituksen, jossa hän on ilmoittanut olleensa avoliitossa vuonna 2009 syntyneen lapsen äidin kanssa ja olleensa tämän kanssa sukupuoliyhteydessä sellaisena aikana, jolloin lapsi on voinut tulla siitetyksi.⁴⁰ Helsingin maistraatti on Jämsäsen ilmoituksen perusteella pyytänyt Helsingin käräjäoikeudelta, että lapselle määrätään edunvalvojan sijainen isyyden selvittämistä varten ja mahdollista isyyden kumoamista liittyvää oikeustoimea varten.⁴¹ Maistraatin hakemus on perustunut Jämsäsen ilmoitukseen. Käräjäoikeudessa Jämsänen on yhtynyt maistraatin hakemukseen. Lapsen äiti on puolestaan vastustanut hakemusta.

Mikael Jämsänen ja lapsen äiti ovat olleet avoliitossa lapsen siirtämisen aikaan. Äiti on kuitenkin ollut tahollaan vielä naimisissa, josta syystä lapsi on syntynyt äitinsä ja tämän aviomiehen avioliiton aikana. Lain mukaisen isyysolettaman perusteella aviomies katsottiin lapsen isäksi. Jämsänen on vedonnut siihen, että oli asunut lapsen äidin kanssa lapsen siirtämisen aikaan ja ollut mukana synnytyksessä, jonka lisäksi hän on lapsen syntymästä asti osoittanut suurta kiinnostusta lapseen ja pyrkinyt luomaan yhteyden lapseen. Korkein oikeus on lopulta

³⁹ Oikeusministeriö 2014, Lausuntotiivistelmä.

⁴⁰ KKO 2015:59.

⁴¹ Jämsänen, haastattelu 17.3.2016.

hylännyt isänä itseään pitävän Jämsäsen asianosaisaseman ja todennut, että lapsella on 15 vuotiaana oikeus ajaa isyyden kumoamiskannetta ja isyyden vahvistamiskannetta.⁴²

5.2 Oikeusprosessin eteneminen

Mikael Jämsäsen isyyttä koskeva oikeusprosessi eteni kaksi kertaa koko oikeusjärjestelmän läpi. Ensimmäisellä kierroksella käräjäoikeus jätti asian tutkimatta eikä lapsen edunvalvojan sijaista koskevaan asiaan saatu ratkaisua (Kuvio 1). Toisella kierroksella käräjäoikeus tutki asian ja prosessi päättyi korkeimman oikeuden ratkaisuun 2015:59 (Kuvio 2).⁴³

5.2.1 Oikeusprosessin ensimmäinen vaihe

Jämsäsellä ei ollut itsenäistä kanneoikeutta lähteä viemään isyyden selvittämistä koskevaa asiaa eteenpäin isyyden selvittämistä koskevan asian ulkopuolisena henkilönä, josta syystä Helsingin maistraatti nosti kanteen Jämsäsen puolesta Helsingin käräjäoikeuteen.⁴⁴ Maistraatti pyysi hakemuksessaan 30.4.2010, että Jämsäsen alaikäiselle vuonna 2009 syntyneelle lapselle määrätään edunvalvojan sijainen isyyden selvittämistä ja mahdollista isyyden kumoamista koskevia oikeustoimia varten.⁴⁵ Prosessissa meni yksi vuosi siihen, että käräjäoikeus jätti päätöksessään 2.3.2011 maistraatin hakemuksen tutkimatta. Jämsäsen ja maistraatti valittivat ratkaisusta hovioikeuteen.⁴⁶

Hovioikeus ei voinut ottaa asiaa käsittelyyn, koska mitään ratkaisua ei oltu tehty käräjäoikeudessa. Hovioikeus katsoi, että asia tuli palauttaa takaisin käräjäoikeuteen. Vastapuoli kuitenkin valitti hovioikeuden päätöksestä korkeimpaan oikeuteen.⁴⁷ Lisäksi vastapuoli teki oikeudenkäyntiväitteen Jämsäsen muutoksenhakuoikeudesta. Hovioikeus katsoi päätöksessään, että vaikka Jämsäsellä ei ollut holhoustoimilain mukaista muutoksenhakuoikeutta, Jämsäsellä oli muutoksenhakuoikeus asiassa, koska hänen kuulemisensa oli keskeisessä asemassa.⁴⁸

Korkein oikeus hylkäsi 1.3.2012 antamallaan päätöksellään vastapuolen valituslupahakemuksen. Vastapuoli oli hakemuksessaan pyytänyt hovioikeuden ratkaisun kumoamista, koska maistraatilla ei ollut puhevaltaa asiassa eikä hakemus ollut koskenut hovioikeuden päätöstä

⁴² KKO 2015:59.

⁴³ Jämsäsen, haastattelu 17.3.2016.

⁴⁴ Jämsäsen, haastattelu 17.3.2016.

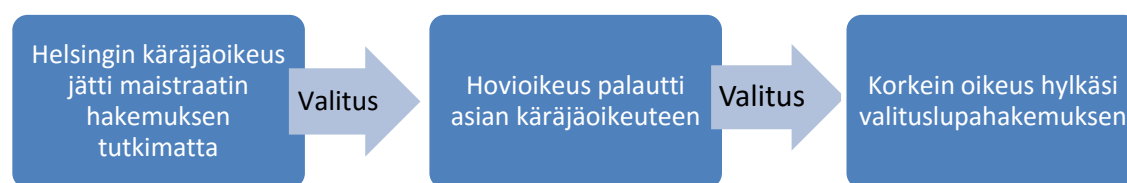
⁴⁵ KKO 2015:59.

⁴⁶ Jämsäsen, haastattelu 17.3.2016.

⁴⁷ Jämsäsen, haastattelu 17.3.2016.

⁴⁸ KKO 2015:59.

Jämsäsen muutoksenhakuoikeuden osalta.⁴⁹ Asia palautettiin takaisin käräjäoikeuteen ja tässä vaiheessa prosessiin oli kulunut aikaa yli kaksi ja puoli vuotta.⁵⁰

Kuvio 1 Oikeusprosessin ensimmäinen vaihe

5.2.2 Oikeusprosessin toinen vaihe

Asian palauttamisen jälkeen Helsingin käräjäoikeuteen Jämsänen vaati, että pääkäsittelyssä oli kolmen tuomarin kokoonpano, jotta se vastasi hovioikeuden linjausta. Käräjäoikeudessa pidettiin suullinen pääkäsittely, jossa osapuolet esittivät todistelua ja esittivät lausuntonsa asiassa.⁵¹ Käräjäoikeus antoi päätöksensä 5.9.2012, jossa se hylkäsi maistraatin hakemuksen. Käräjäoikeus katsoi päätöksessään, ettei ollut lapsen edun mukaista määrätä tälle edunvalvojan sijaista. Edunvalvojana toimivat lapsen huoltajat: äiti ja isyysolettaman perusteella isänä pidettävä isä, jotka molemmat olivat lapsen huoltajia. Maistraatti tyytyi käräjäoikeuden päätökseen, mutta Jämsänen valitti päätöksestä hovioikeuteen. Jämsänen vaati valituksessaan edunvalvojan sijaisen määräämistä. Lapsen huoltajat puolestaan uudistivat väitteensä Jämsäsen puuttuvasta muutoksenhakuoikeudesta sekä vaativat valituksen jättämistä tutkimatta. Toissijaisesti he vaativat valituksen hylkäämistä.⁵² Käräjäoikeuden ratkaisu, joka hylkäsi maistraatin hakemuksen, oli Jämsäsen odotusten mukainen, koska käräjäoikeudella on tapana soveltaa ainoastaan voimassa olevaa lakia ja tässä tapauksessa oli haettava ennakkopäätöstä korkeimmalta oikeudelta.⁵³

⁴⁹ KKO 2015:59.

⁵⁰ Jämsänen, haastattelu 17.3.2016.

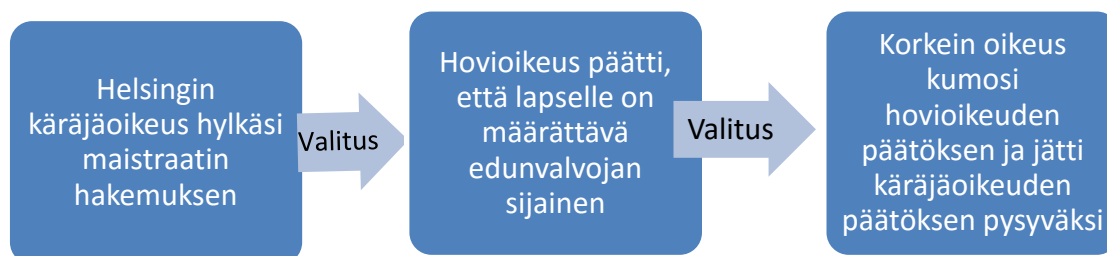
⁵¹ Jämsänen, haastattelu 17.3.2016.

⁵² KKO 2015:59.

⁵³ Jämsänen, haastattelu 17.3.2016.

Hovioikeus jätti Jämsäsen muutoksenhakuoikeutta koskevan väitteen uudelleen tutkimatta ja otti Jämsäsen valituksen käsiteltäväksi.⁵⁴ Hovioikeudessa asia eteni suulliseen käsittelyyn ja todistelu otettiin uudelleen vastaan, jonka pohjalta hovioikeus teki myönteisen päätöksen. Ratkaisu oli yksiselitteinen ja sen mukaan lapselle piti määrätä edunvalvoja isyyden selvittämiseen. Päätöstä perusteltiin todisteluissa esiin tuoduilla faktoilla ja lausunnoilla, jotka olivat puoltaneet sitä, että lapsen isyys tuli selvittää. Vastapuoli valitti päätöksestä ja asia eteni uudelleen korkeimpaan oikeuteen.⁵⁵

Korkein oikeus katsoi ratkaisussaan 2015:59, että Jämsäsellä ei ollut väliintulijan asemaa asiassa eikä hänellä siten ollut oikeutta hakea itsenäisesti muutosta kärjäoikeuden päätökseen. Oikeudenkäymiskaaren 18 luvun 8 §:n mukaan väliintulijana saa osallistua oikeudenkäyntiin sellainen, joka ei ole osallisena oikeudenkäyntiin ja esittää väitteen, että asia koskee hänen oikeuttaan ja syitä väitteen tueksi. Korkein oikeus jätti Jämsäsen valituksen tutkimatta ja kumosi hovioikeuden päätöksen. Näin ollen kärjäoikeuden antama päätös, jossa maistraatin hakemus edunvalvojan sijaiseksi hylättiin, jäi pysyväksi.⁵⁶ Oikeusprosessiin kului aikaa kaiken kaikkiaan seitsemän vuotta. Jämsäsen on valittanut korkeimman oikeuden päätöksen jälkeen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen, jossa ei ole vielä päätetty otetaanko asiaa käsitte-
lyyn.⁵⁷

Kuvio 2 Oikeusprosessin toinen vaihe

5.3 Korkeimman oikeuden ratkaisu voimassa olevan isyyslain mukaan

Korkein oikeus on ennakkopäätöksessään 2015:59 soveltanut voimassa olevaa isyyslakia. Korkein oikeus hylkäsi ratkaisussaan hovioikeuden päätöksen ja jätti kärjäoikeuden päätöksen

⁵⁴ KKO 2015:59.

⁵⁵ Jämsäsen, haastattelu 17.3.2016.

⁵⁶ KKO 2015:59.

⁵⁷ Jämsäsen, haastattelu 17.3.2016.

pysyväksi. Käräjäoikeus oli hylännyt maistraatin hakemuksen edunvalvojan sijaisen määräämiseksi, johon päätökseen Jämsänen haki yksin muutosta hovioikeudesta.⁵⁸

KKO 2015:59 mukaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan jäsenvaltiolla on harkintavalta, sallitaanko biologisena isänä itseään pitävän miehen saada isyysasia vireille. Harkinnassa on ennen kaikkea otettava huomioon lapsen etu. Ratkaisevana kysymyksenä on ollut se, että onko Jämsäsellä ollut oikeus hakea yksin muutosta käräjäoikeuden päätökseen, jossa maistraatin hakemus oli hylätty.⁵⁹

Korkeimman oikeuden ratkaisussa on arvioitu sitä, olisiko biologisena isänä itseään pitävällä Jämsäsellä ollut oikeus hakea edunvalvojan määräämistä. Holhoustoimilain 80 §:n mukaan kaikilla niillä, joilla on 72 §:n mukaan oikeus panna asia vireille on myös muutoksenhakuoikeus. Holhoustoimilain 72 §:n mukaan edunvalvojan määräämistä voivat hakea vain lapsen vanhemmat, huoltajat tai muut läheiset eräiden viranomaisten ohella. Lapsen läheisten piiri on tarkoitettu suppeaksi ja jos muut henkilöt voisivat puuttua lapsen henkilökohtaisiin asioihin edunvalvonta-asioiden kautta, voisi perhe-elämän ja yksityisyyden suoja vaarantua. Vireilepano-oikeuden edellyttämää läheisyyttä on arvioitu lapsen näkökulmasta. Korkein oikeus on ratkaisussaan katsonut, että Jämsäsen ja lapsen välillä ei ole ollut henkilökohtaista suhdetta. Jämsästä ei ole voitu pitää holhoustoimilain mukaisena lapsen läheisenä ihmisenä eikä Jämsäsellä näin ollen ole ollut oikeutta hakea edunvalvojaa tai muutosta käräjäoikeuden päätökseen. Jämsäsen kuuleminen käsittelyn eri vaiheissa ei ole muodostanut hänelle asianosaisen asemaa. Korkein oikeus on katsonut, että biologisena isänä itseään pitävällä miehellä, jolla ei ole läheistä suhdetta lapseen, ei ole holhoustoimilain nojalla vireille panijan tai muutoksenhakijan asemaa edunvalvonta-asiassa.

Korkein oikeus on todennut, että Jämsäsen mahdollista muutoksenhakuoikeutta tulee arvioida sen perusteella, olisiko hänellä oikeudenkäymiskaaren 18 luvun 10 §:n 2 momentissa säädetyn väliintulon perusteella asianosaisen asema.⁶⁰ Oikeudenkäymiskaaren 18 luvun 10 §:n 2 momentin mukaan, jos tuomio on voimassa väliintulijan hyväksi tai häntä vastaan samalla tavoin kuin jos se olisi annettu oikeudenkäynnissä, jossa hän itse olisi ollut asianosaisena, hänellä on kuitenkin asianosaisen asema oikeudenkäynnissä. Korkein oikeus on katsonut, että asiassa annettavan päätöksen lopputulos ei tulisi välittömästi Jämsäsen hyväksi tai häntä vastaan. Lisäksi Jämsäsen isyyteen liittyvät kysymykset käsiteltäisiin joka tapauksessa erillisessä oikeudenkäynnissä. Jämsäsellä ei ole katsottu olevan asiassa itsenäistä väliintulijan kannevaltaa.

⁵⁸ KKO 2015:59.

⁵⁹ KKO 2015:59.

⁶⁰ KKO 2015:59.

Korkein oikeus on katsonut, että oikeudenkäymiskaaren mukaista väliintulijan käsitettä ei ole perusteltua laajentaa, jotta isänä itseään pitävä saisi mahdollisuuden vaatia edunvalvojan määräämistä lapsella, jotta hän voisi ajaa oman isyytensä vahvistamista.⁶¹

Edellä kerrotuin perustein Korkein oikeus ratkaisi Jämsäsen tapauksen siten, että Jämsäsellä ei ole ollut asianosaisen eikä väliintulijan asemaa oikeudenkäynnissä. Jämsäsellä ei siten ollut oikeutta hakea muutosta käräjäoikeuden ratkaisuun ja hovioikeuden olisi pitänyt jättää Jämsäsen valitus tutkimatta muutoksenhakuoikeuden puuttumisen vuoksi. Hovioikeuden päätös edunvalvojan määräämiseksi kumottiin ja käräjäoikeuden päätös jätettiin pysyväksi.⁶²

5.4 Ratkaisu uuden isyyslain mukaan

Korkeimman oikeuden ratkaisua 2015:59 koskevassa asiassa olisi arvioitu sitä, olisiko Jämsäsellä ollut oikeus nostaa isyyden kumoamista koskeva kanne, jos siinä olisi sovellettu uutta isyyslakia. Jos uusi isyyslaki olisi ollut voimassa, maistraatin ei olisi tarvinnut nostaa kannetta käräjäoikeuteen edunvalvojan määräämiseksi, koska uudessa isyyslaissa isänä itseään pitävän miehen kanneoikeutta laajennetaan kappaleessa 4.2.4 kerrotun mukaisesti.

Uuden isyyslain (13.1.2015/11) 1 luku 2 §:n mukaan aviomies on lapsen isä, kun lapsi syntyy avioliiton aikana. Tästä huolimatta uuden isyyslain 7 luku 41 §:n mukaan isyyden kumoamista koskevan kanteen saa nostaa lapsen, äidin, avioliiton perusteella tai maistraatin päätöksellä todetun isän lisäksi 42 §:n 2 momentissa mainituissa tapauksissa se, joka katsoo olevansa lapsen isä. Uuden isyyslain 42 §:n 2 momentin mukaan miehellä, joka katsoo olevansa avioliitossa syntyneen lapsen isä, on oikeus nostaa kanne aviomiehen isyyden kumoamiseksi, jos äiti ja aviomies ovat asuneet erillään lapsen syntymän aikaan, kantaja on asunut yhdessä lapsen äidin kanssa lapsen syntymän aikaan ja osallistunut lapsen hoitoon tai jos lapsen kantajan välille on muodostunut perheyhteyteen rinnastettava suhde ja jos tuomioistuimien arvioi kanteen nostamisen olevan lapsen edun mukaista. Uuden isyyslain 7 luku 44 §:n mukaan isyyden kumoamista koskeva kanne on nostettava kahden vuoden kuluessa lapsen syntymästä. Uuden isyyslain 7 luku 39 §:n mukaan miehen isyys on kumottava, mikäli oikeusgeneettisen isyydetkimuksen perusteella tai muuten on selvitetty, että miehen ja lapsen välillä ei ole biologista sidettä.

Kuten kappaleessa 5.1 on todettu, Jämsäsen oli asunut yhdessä lapsen äidin kanssa lapsen syntymän aikaan ja osallistunut lapsen hoitoon. Jämsäsellä olisi ollut uuden isyyslain 42 §:n 2

⁶¹ KKO 2015:59.

⁶² KKO 2015:59.

momentin mukainen kanneoikeus asiassa ja hän olisi voinut itse nostaa kanteen käräjäoikeuteen isyyden kumoamiseksi.

Uuden isyyslain 2 luku 9 §:n mukaan lastenvalvoja voi tilata oikeusgeneettisen isyystutkimuksen lapsesta, äidistä ja miehestä, joka saattaa olla lapsen isä. Tutkimus voidaan tehdä miehen pyynnöstä tai jos lastenvalvoja muuten katsoo sen tarpeelliseksi. Jämsänen olisi voinut käräjäoikeudessa pyytää oikeusgeneettistä tutkimusta ja lapsen biologinen isä olisi voitu selvittää.

6 Johtopäätökset

Perheoikeuden muutokset ovat olleet tarpeen, koska lait ovat olleet vanhanaikaisia ja perhemalleista on otettu pääasiallisesti huomioon avioliittoon perustuneet perheet. Nykyinen isyyslaki tuli voimaan vuonna 1975 ja laki rekisteröidystä parisuhteesta vuonna 2001. Lakien säätämisestä on kulunut aikaa ja vaikka lain säätämisprosessi on pitkä, nyt on ollut selvä tarve uudistuksille. Yhä useammat vanhemmat elävät avioliitossa eivätkä välttämättä mene koskaan naimisiin. Vastakkaista sukupuolta olevien parien lisäksi tulee huomioida samaa sukupuolta olevat parit ja lapsen oikeus kahteen vanhempaan sukupuolesta riippumatta. Perhelain uudistuksissa on pyritty parantamaan lapsen oikeuksia ja vanhempien tasa-arvoisuutta. Merkittävimpinä muutoksina voidaan pitää sitä, että samaa sukupuolta olevat parit voivat tulevaisuudessa solmia avioliiton ja isyyslaissa on huomioitu isän oikeudet esimerkiksi äidin vastustusoikeuden poistamisella ja avioliitoissa isyys voidaan tunnustaa jo ennen lapsen syntymää.

Tasa-arvoisen avioliittolain myötä lapsen asema parantuu, koska vanhemmilla on mahdollisuus avioliittoon riippumatta siitä ovatko he samaa vai eri sukupuolta keskenään. Lapsi ei enää joudu eriarvoiseen asemaan eikä lapsi koe itse olevansa erilainen, vaikka vanhemmat olisivat samaa sukupuolta. Lisäksi mahdollisten adoptiovanhempien määrä lisääntyy, kun samaa sukupuolta olevilla pareilla on mahdollisuus yhteisadoptioon. Adoptiota tarvitsevien lasten mahdollisuus perheeseen paranee. Niin sanotut sateenkaariperheet ja perinteiset perheet ovat tulevaisuudessa lain edessä samanarvoisia. Tasa-arvoa ajatellen on väärin asettaa ihmisiä eriarvoiseen asemaan seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Kaikilla tulee olla samanlaiset oikeudet parisuhteen virallistamiseen sekä perheen perustamiseen liittyvissä asioissa ja tasa-arvoinen avioliitto laki mahdollistaa tämän.

Uusi isyyslaki parantaa myös lapsen asemaa ja erityisesti oikeutta kahteen vanhempaan. Uudistuksissa on parannettu vanhan lain epäkohtia ja muutettu vanhanaikaisia ajatusmalleja vastaamaan paremmin nykyaikaa. Uudistukset koskevat erityisesti avioliitossa syntyviä lapsia, jotka ovat vanhassa laissa jääneet liian eriarvoiseen asemaan. Vanhemmilta ei voida edellyttää avioliittoa, jotta lapsen oikeudet toteutuisivat. Nyky-yhteiskunnassa avioliiton merkitys on

vähentynyt ja eikä sitä pidetä enää välttämättömänä tai itsestäänselvytenä perhettä perustettaessa. Tämä tulee myös huomioida lainsäädännössä, jotta nämä perheet eivät jää eriarvoiseen asemaan. Vajaavaltaisena lapsella ei ole mahdollisuutta huolehtia omista oikeuksistaan, joten lainsäädännön pitää taata lapsen edun toteutuminen tämän puolesta.

Mikael Jämsäsen oikeustapauksessa tuli esille isyyslain suurimmat ongelmat ja se, että lain mukaisesti voitiin tehdä päätös, jonka seurauksena Jämsäsellä ei ole mitään mahdollisuutta vaatia isyytensä vahvistamista. Tapauksessa olisi ollut vahvaa näyttöä Jämsäsen isyydestä, mutta asiassa kuitenkin pidettiin merkityksellisempänä sitä, että Jämsäsellä ei ollut asianosaisasemaa. Vaikka varsinaisessa oikeustapauksessa oli kysymys edunvalvojan sijaisen määräämisestä, päätöksellä oli kuitenkin se vaikutus, että isyyttä ei selvitetä ja lapsen juridiseksi isäksi jäi selvästi väärä henkilö isyysolettaman perusteella. Korkein oikeus sovelsi ratkaisussaan tiukasti voimassa olevaa lakia, vaikka kansainvälisiä lakeja ja Korkeimman oikeuden asemaa käyttämällä olisi myös voinut syntyä täysin toisenlainen ratkaisu.

Mikael Jämsästä haastatellessa esiin tuli erityisesti huoltoriitojen pitkät prosessit tuomioistuimissa. Jämsäsen tapaus oli määrätty kiireelliseksi ja siitä huolimatta koko prosessi kesti yhteensä seitsemän vuotta. Prosessin pitkäkestoisuus tuo esiin myös mahdollisen ongelman, että lapsi ehtii tässä ajassa tottua sen hetkiseen perheeseensä. Toisaalta lapsen edun mukaista voi myös olla sellainen ratkaisu, joka on sen osapuolen hyväksi, jonka luona lapsi on prosessin aikana ollut. Näin lapsen elämään ei tule suuria muutoksia, jotka voivat vaikuttaa lapsen kehitykseen myös negatiivisesti. Lapsen edun kannata on harkittava, voiko hänen isäkseen enää seitsemän vuoden jälkeen vahvistaa hänelle tänä aikana tuntemattomaksi jäänyttä henkilöä.

Jämsäsen tapaukseen liittyviä ongelmia on yritetty parantaa uudessa isyyslaissa esimerkiksi isänä itseään pitävän miehen kanneoikeuden laajentamisella. Jos uusi isyyslaki olisi ollut voimassa, prosessi olisi ollut huomattavasti lyhytkestoisempi ja se olisi päättynyt täysin eri tavalla. Jämsäsellä olisi uuden isyyslain mukaan ollut kanneoikeus asiassa ja oikeusgeneettinen isyytutkimus olisi voitu suorittaa isyyden kumoamiseksi. Asia kuitenkin ratkaistiin ennen uuden isyyslain voimaantuloa ja ratkaisun seurauksena Jämsäsellä ei ole yhteyttä lapseensa. Lopputuloksesta voitaneen todeta, että lapsen etu ei toteutunut, koska lapsella ei ole täten mahdollisuutta tutustua biologiseen isäänsä.

Jatkuvasti kehittyvän yhteiskunnan ja perhemuotojen takia perheoikeus on oikeudenala, jota on ollut tarpeen uudistaa. Tulevaisuudessa tulee varmasti vielä tehdä uudistuksia ja vaikka uusi isyyslaki parantaa avoliitossa olevien asemaa, samaa sukupuolta olevat avoliitossa elävät parit jäävät kuitenkin osittain sen ulkopuolelle. Uudistuksia tulisi ennakoida ja tehdä useammin, jotta Jämsäsen kaltaisia tapauksia ei pääsisi syntymään. Jämsäsen toi esiin myös yhteisen perhelainsäädännön, joka voisi myös olla ratkaisu olemassa oleviin ongelmiin. Laissa

pitäisi ensisijaisesti ottaa huomioon lasten oikeudet ja niiden toteutuminen. Suomea sitoo myös kansainväliset sopimukset, jotka Jämsäsen tapauksessakin jäivät Korkeimman oikeuden ratkaisussa soveltamatta.

Lähteet

Sähköiset lähteet

Eduskunta 2015. Isyyslain uudistaminen. Viitattu 19.1.2016. URL:

https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/isyyslain_uudistaminen.aspx

Oikeusministeriö 2014. Isyyslain uudistaminen lausuntotiivistelmä. 19.1.2016. URL: http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1393416054539/Files/OMML_7_2014_Isyyslain_uudistaminen_lausuntotiivistelma_74s.pdf

Oikeusministeriö 2015. Arvomuistio isyyslain uudistamistarpeista 2011. Viitattu 3.1.2016. URL: http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/372011arvomuistioisyyslainuudistamistarpeista/Files/OMSO_37_2011_Arvomuistio_isyyslain_uudistamistarpeista.pdf

Tilastokeskus 2013. Sateenkaariperheet tuovat väriä tilastoihin, Viitattu 24.1.2015. URL: http://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_001.html?s=0#1

Tilastokeskus. Suomen tilastollinen vuosikirja 2014. Viitattu 19.1.2016. URL: http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluetteloyyti_stv_201400_2014_10374_net.pdf

Suomen tilastollinen vuosikirja 2010. Viitattu 19.1.2016. URL: <http://www.doria.fi/handle/10024/90071>

Väestöliitto 2016. Lausunnot. Viitattu 14.3.2016. URL: <http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/3138251/Isyyslaki+kokonaisuudistus.pdf>

Painetut lähteet

Gottberg, E. 2011. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Turku: Turun yliopisto.

Kangas, U. 2013. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum.

Kangas, U. 2012. Perhe- ja perintöoikeuden perusteet. 2. uudistettu painos. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Nieminen, L. 2014. Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe. Helsinki: Talentum.

Rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviä erityiskysymyksiä selvittävä toimikunta. 2003. Lapset ja rekisteröity parisuhde: rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviä erityiskysymyksiä selvittäneen toimikunnan mietintö. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kuviot

Kuvio 1 Oikeusprosessin ensimmäinen vaihe	27
Kuvio 2 Oikeusprosessin toinen vaihe	28

Liitteet

Liite 1 Haastattelukysymykset opinnäytetyöhön 17.3.2016	36
---	----

Liite 1 Haastattelukysymykset opinnäytetyöhön 17.3.2016

Mikael Jämsänen

Opinnäytetyö isyyslain uudistaminen, korkeimman oikeuden ratkaisu 2015:59

Haastattelukysymykset:

1. Kerro lyhyesti asian taustasta ja tapahtumista ennen oikeusprosessia.
2. Kerro lyhyesti, miten oikeusprosessi eteni.
3. Korkein oikeus on ratkaisussaan 2015:59 kumonnut hovioikeuden ratkaisun ja jättänyt käräjäoikeuden päätöksen pysyväksi, jossa käräjäoikeus hylkäsi hakemuksen lapsen edunvalvojan sijaisen määrittämiseksi. Miten korkeimman oikeuden olisi mielestäsi pitänyt ratkaista asia?
4. Onko sinulla tällä hetkellä yhteyttä lapseesi?
5. Suomi on sitoutunut YK:n lapsien oikeuksien yleissopimuksen, jonka mukaan kaikissa lasta koskevissa asioissa on aina ensisijaisesti huomioitava lapsen etu.
 - a. Mikä mielestäsi tässä asiassa on lapsen etu?
 - b. Ratkaistiinko asia mielestäsi lapsen edun mukaisesti?
6. Mitkä olivat suurimmat epäkohdat isyyslaissa ja miksi sitä piti muuttaa?
7. Miten uusi laki edistää paremmin lapsen oikeuksia ja asemaa?
8. Parantaako uusi isyyslaki muiden samassa tilanteessa olevien asemaa? Tuoko kanneoikeuden laajentaminen ja äidin vastustusoikeuden poistaminen tarpeeksi oikeuksia isänä itseään pitävälle miehille?